

INDEKS KNJIGA

Danijel Dragojević je o tome, zasigurno, vodio računa. To bi se dalo zaključiti po njegovoj najnovijoj zbirci pjesama *Četvrta životinja*. Izbor pjesničkog interesovanja je očit i on se svodi na vrlo iznijansiranu skalu bitka, kao osnovnog načina pjesničke komunikacije sa svijetom. Komornost pjesme ovdje je primjenjena kao metod govorenja, kao određeni tok koji ostvaruje pjesnički sistem, jer »Treba pokazati vrata mudrosti!«:

*»Pobjegle su ti životinje
ispod sjene aviona
pod kamen što drži
svaku riječ ispod svog jezika
ako hoćeš traži
zatvori oči broji
ovaj put ti loviš«*

(»Nadgrobni natpis za prijatelja)

Ključ riječi u problemu—iskustvu za Dragojevića je rješenje u govorenju uopće, da bi se na relaciji pjesnik — pjesma — svijet nametnulo ogledalo neumitnih mijena u kojima je traženje, ne samo jedino opravdanje, već i jedino što je preostalo. Neki »KAO« reflektira se određenim rasporedom mišljenja na svako tumačenje svjesnog i podsvijesnog, spontanog i smišljenog, kako bi pitanje ostalo uvijek otvoreno i odgovor mu ne bi poremetio vrijednost:

*»Tražeći jedan Kao
sa slamkom umočenom u sok stvari
sok pokreta
tu sam
kao val
kao sjena vala na valu
sasvim kao
koji mi jedini omogućuje da kao i ti
ne znam ne mogu
plivajući k tebi*

*O kao Kao potrebe toliko povjerenja
a ti si Kao vjerojatno melodija
u nekoj drugoj pjesmi —
pomrčini jezika«*

(Tražeći)

Dragojević ističe u svojim pjesmama individualnost i konkretnost. On sebe tako osuđuje i brani, jer sve je »priča od koje nitko nema koristi«. Svaka pobuna, pa i pjesnička, završava samo otvorenim pitanjima i u insistiranju na odgovor, koji kao po pravilu ostaje bez jake oslonca. To je naša stvarnost, naše gubljenje u vlastitom smislu:

*»Ovdje, na ovom mjestu, prije nas bio
je čovjek koji je privikavao sunce, brda i
tamu da misle na njega, kao što je i on
uvijek bio njima obuzet...«*

(Žrtve bezazlenosti)

U zbirci pjesama *Četvrta životinja* Dragojević je vidno i upečatljivo naznačio još jedan problem — vječni procjep čovjeka, njegov besmisao i protuslovnost. Kafkijanski se želi pomiriti sa svijetom u svom osobnom padu, dok se nemilice sukobljava unutrašnji i vanjski svijet, dok nastaje opća kaotičnost. Pod svaku cijenu pjesnik želi osloboditi se svijeta u sebi prenoseći ga u vanjski svijet, s namjerom da se ne ras-

prsne, jer »U mojoj sobi mene svemir nikada nije učio letjeti«, a »budućnost je ono što mi se već događalo«. Ciklus pjesama nazvan *Skupina životinja* taj problem posebice i najcjelovitije razgrađuje. Simboli s kojima se pjesnik služi da bi naznačio trajnost procjepa čovjekove osobe gotovo su kafkijanskog porijekla:

*»Kukac moj od papira
u napuštenoj sobi
na dugom konopcu
korakom iznad a ipak
lako ranjiva čistoća
precizni razum nerođenih
oduvjek a ne opisan
svakako izvanredan dar za nesreću«*

(Kukac)

ili

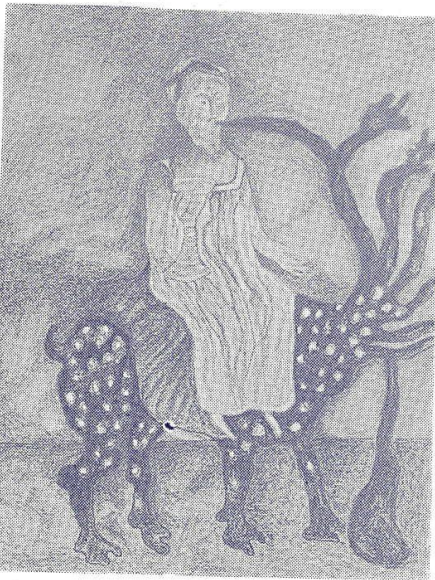
*»Nebeska životinja jednog jutra
stražnjim nogama čvrsto stoji na starom
tlu,
prednjima hvata svoju posljednju
budućnost
i riče plamenom i glasom. Tako je
postaješ svjesan.«*

(Četvrta životinja, životinja od vremena)

Kafka je jednom rekao: »Naš spas je smrt, ali ne ova smrt.« Dragojević to govori na drugi način, prihvaćajući ovu konstataciju u okviru jedne druge terminologije kad kaže da duša »uslijeđe velike otvorenosti postaje gmaz«. Dakle, problem je u nama samima, pjesnik ga naznačava i istražuje. A riječ: Riječ izaziva i pokušava riješiti taj problem, ona nam je usud.

O Dragojeviću i njegovoj poeziji završimo riječima kritičara Branimira Donata koji postavlja pitanje »Tko je Dragojević?« i odgovara: »Krenuo je u tu, da je slobodno i ne naročito inventivno nazovemo, fenomenološku pustolovinu hrvatske poezije. Zbirka *Kornjača i drugi predjeli* (1960) predstavlja jedan od prvih pokušaja vraćanja jezika i konkretnosti predmeta i pojava. Bez ushita, motrilački mirno ali ne i spokojno ovaj je pjesnik u deskripciji otkrio onu zaboravljenu patetiku konkretnosti kojoj se na primjer u suvremenoj francuskoj poeziji prvi počeo primicati Francis Ponge.«

Tomislav M. Bilosnić

DANIJEL DRAGOJEVIĆ: »ČETVRTA ŽIVOTINJA«

»Naprijed«, Zagreb, 1972.

Pjesnik često zatvara oči i uši za »svakodnevnu jadikovku« i dnevna zbivanja samo da bi izoštrio osjetila za suštinsku komponentu života i bitka uopće, za viziju rizične snova, za šapat davnine u nekom budućem vremenu. Tako pjesnik nadvladava ono obično šireći horizonte unutrašnjeg i vanjskog svijeta, manifestira stalnost u krhkoj prolaznosti. S druge strane, u tom zatvaranju od običnog javlja se zamka koja vodi u ispraznost govorenja, romantični šapat ili misaonu tlapnju. Dakle, pred pjesnikom je slojevit problem na kojem mora odvagnuti predmet svoga interesovanja. To pjesnik čini po dubini unutarnje potrebe, pa će rasčlanjenje i usmjerenje interesovanja ovisiti isključivo o njemu samom, o njegovoj pjesničkoj veličini.

AUGUSTIN STIPČEVIĆ: »NA TRAGU SVIH STVARI«

»Spektar«, Zagreb, 1972.

Augustin Stipčević je s knjigom *Na tragu svih stvari* napravio zbirku zanimljivih pjesama o svijetu nepojmljivog, ali nama tako svakodnevnog, tako bliskog, nerazdvojno kobnog u nama, i tako dokazao da je još jednom, ako ne na »tragu svih«, a ono na tragu mnogih stvari. Stipčević svoje pjesme zasniva na tradicionalnom, oformljenom pjevanju, ali poetske dileme i stanja duha iskazuje suvremenim i vremenski specifičnim simbolima. Poetsku poruku, višeslojan osjećaj trenutka, svoj stav i program prema sebi i stvarima pjesnik, dakle, govori sintetizirajući već tradicionalno provjereno s traženjima suvremenosti. Tako se nameću

moderna pjesnička pitanja u dobrom i povjerenom govoru.

Stipčević u svojim pjesmama često opisuje i nabraja stvari onakve kakve su dane na svijetlu dana, kakve su u našoj svijesti, da bi ih odjednom, naglo, u svojoj pjesničkoj viziji izokrenuo i sudario sa simbolima i slikama podsvijesti. Ipak, ova je poezija na tlu realnog. Pisac se samo u određenim trenucima poigrava između te dvije stvarnosti nepomirljivih suprotnosti, a koje su dio istog tijela i istog duha. Tu se, zapravo, javlja čovjek u potpunoj zagonetnosti kakav i egzistira na ovoj zemlji. Zato je pjesnik i primoran da u svojim pjesmama podjednako govori o onom postojanom i o onom magličasto privremenom, da bi u kontekstu pjesme te suprotnosti snažno sudario uznemirio i doveo u stanje totalnog antagonizma i tako stvorio neki potpuno novi — treći prostor. Relativna svakidašnjica transformira se u apsolutnu određenost i naznačuje bitnost:

*»Eto me na tragu svih stvari
u toj ulici s mojim tijelom u pokretu...*

*...sretni porivi odasvud se šire, ja ih
brojim*

*s njima se takmiči jedino lutka u izlogu
tako zavodljiva a nepovjerljiva, možda
prkosna
u toj ulici u kojoj se danomice tražim.»*

Iz najnovijih Stipčevićevih stihova izbija želja i napor, često uspješan, za razrješenjem inih ljudskih problema: otuđenosti (»ja jedino znam da su među nama narasle šutljivosti) ne za to što nismo nego za ono što jesmo), bitka (»da ja tu jesam čovječan i u objavi beskrajn«), stvari oko sebe (»Poputbinu mira nisam primio na krštenju) jer rođen sam da mislim o stvarima koje jesu (na prijelomu godine i u ovom gradu (a mislio sam da sam prvi u tihom izlasku«), sebi samom (»tko je sa mnom taj je protiv mene«), smrti (»mrtvo je ono što se zbiva i što se snebiva) ove mrtve jabuke na bijelom stolnjaku (ovaj svirepi ugriz u slatkoću ljubavi«), riječima (»Skupa je

ova riječ što na svadbeni put kreće«), traženjima (»i umjesto povjerenja nađem prijetnju surova izvora«) i o svijetu samom (ravnodušan je ovaj svijet ako ga nitko ne izaziva«). Ovaj svijet se, koji egzistira u Stipčevićovoj poeziji, ne vidi slučajno, mada slobodno ulazi u pjesmu, već iznimno, pa zbog toga i ne ostajemo u njemu i pored pjesme ravnodušni. Tu simboli privremenosti i prolaznosti služe da bi se često istakao ideal bitnosti, smisao bezgraničnosti i zadaća svijesti.

Da bi u pjesmi izazvao pokret, dinamiku i tako joj predao duh ovog vremena, Stipčević pjesmu gomila detaljima, pitanjima, odgovorima, objašnjenjima, i to su jedine slabosti ove poezije, mada nikad nema praznog i suvišnog govorenja. Opasno je, ipak, pjesmi davati više ruha nego što joj pripada.

Mada u gotovo svim pjesmama ove zbirke prevagu nose čiste riječi i zrele misli, mada se u svim pjesmama otkriva dijalog sa sobom drugim i tako dolazi do otkrivanja ljudskog, prometejskog, do zrelog, ipak je Stipčević u vječnom čovječjem gubitku, o otuđenosti, o magičnim ljudskim problemima, o viziji svijetla i stalnom zamaćenju, o sebi i nama najviše rekao pjesmom *Zeleni stolovi*. Ovom pjesmom Stipčević je došao do svog Razrješenja, do Preobražaja, do Smisla Treptanja i Neumitna Besmisla. Naznačio je probleme »stavljene« pred nas na »stol« i van kojih ne možemo nemoćni i poraženi, mada i u posjedu snažne riječi. A kad je to tako, po meni jeste, onda Stipčević smjelo korača tragom poezije, kako već reče, sudarajući svijet realnog sa svijetom podsvijesti, tvoći tako — treći prostor.

Tomislav M. Bilosnić

BRANKO V. RADIČEVIĆ: »PESME O MAJCI«

Srpska književna zadruga, Beograd, 1972.

Odavno već slavimo preporod naše književnosti za decu, a ona, najvećim svojim delom, po mome mišljenju, doživljava svoj preporod na slepom putu. Mnogi su skloni da eksploziju ove književnosti preko novih medija masovne komunikacije protumače kao njen stvarni, suštinski, književni uspeh. Međutim, na slepom putu svog pohoda ka dečijim srcima, ta književnost je već odavno obukla sivu uniformu manirizma. I onoliko koliko je Dušan Radović bio škrt, toliko su njegovi epigoni bili izdašni. Sa manje ili više uspeha oni svojim domišljanjima zabavljaju ili pokušavaju da zabave našu decu. No, sreća je što neki pesnici, daleko od karnevalske buke, stvaraju pravu dečiju književnost.

Posle jedanaest prozih knjiga za decu, pesnik Branko V. Radičević prvi put piše za decu i odrasle knjigu stihova: *Pesme o majci*. »Ni deca nisu — baš deca« rekao je jednom prilikom pesnik, i, odista, ove pesme nisu samo za decu, ili bar nisu ono što smo mi navikli da se kao poezija nudi deci. Branko V. Radičević ne govori iz ugla deteta za dete, za neku pretpostavljenu osećajnost. U njegovoj poeziji neprestano

se prelamaju dva iskustva: roditeljsko i dečije. Elementarne roditeljske teme, vešte komponente materinske ljubavi: briga, strepnja, požrtvovanje utkane su u jedno izuzetno jezički osveženo pesničko ruho. Ove pesničke slike i iskustva mogu biti pojmliive i dostupne detetu, ali to nisu isključivo pesme za decu, to su pesme i za bivšu, odraslu decu. Vraćajući se u predele detinjstva, pesnik poetizuje neke motive koji nisu a priori poetski (*Kad mati krpi; Kad mati plete; Kad mati prišiva dugmeta*). Ali pesnik tim situacijama, tim ogoljenim iskustvima daje nešto što je posebno i što te opštosti nadrašta, stvarajući čiste pesničke vrednosti. I iz tih pesama suvog realizma najednom nas prene *šum konca* kao u pesmi *Kad mati prišiva dugmeta*. Ali te bizarne lirske slike idu i dalje od prvih pesničkih asocijacija. *Kad mati plete* — »to ona sjaj sunca krade« i upliće zajedno sa drugim materinskim tajnama u pletivo i, eto, puka utilitarnost pletiva se spaja sa apstrahovanom pesničkom slikom u jedno zaokruženo pesničko viđenje.

Drugu grupu pesama u ovoj knjizi mogli bismo uslovno nazvati: pesme o psihološkim situacijama u odnosu majka — dete (*Kad mati laže; Kad mati prašta; Kad mati ćuti*). Ove pesme o nekim bitnim okolnostima u životu čas pevaju iz ugla deteta kome počinje da se budi savest, čas se izdižu do opštih pesničkih istina: »Slagala mati, jedva živa:) kako je ona za sve kriva...» Al suza što iz oka teče) jednog će dana da te peče« Lišava pesnik majku katkad savesti i iskrenosti u ime nekakve više materinske savesti i iskrenosti, to je ono novo što nam je Branko V. Radičević ponudio. U najboljim svojim trenucima njegove pesme moraju pobuditi u detetu čoveka, uspanog dubokim snom detinjstva. U prvom delu knjige pesme o majci protkane su nekolikim pesmama o ocu. Otac je tu kao gost, kao prolaznik, on dopunjuje atmosferu, ali je on bitno ne menja.

Pokušavajući da iscrpi jedan krug tema, pesnik u drugom delu knjige, u kratkim prozno-poetskim zabeleškama mnogo jasnije obeležava svoju tačku gledišta istog problema. Majka je ostala majka, a dete nije više dete. Ljubav materinska nije jedinstvena, ona je deljiva. Pa i odraslom detetu se to čini kao paradoks. Kao nekakva sažeta poetika ove knjige, *Ni deca nisu — baš deca*, pesnikove reči ponovo nas, u ovom drugom delu opominju da se dete ne sme shvatiti isključivo kao dete. Svako od nas u sebi nosi detinjstvo, pa nikakve godine, nikakva iskustva to ne mogu umištititi. Pa, ako smo mi ljudi sa detetom u nekom delu duše, onda se poetski svetovi detinjstva i zrelosti moraju prožimati, stapati.

Pesme o majci su knjiga iskustva i zrelosti, knjiga tematski izuzetna. Ona je izvan tokova i uticaja i stoji čvrsto u prostorima koje je sama sobom otvorila.

Predrag Čudić

»UNIVERZALNI BREHT«

Radnički univerzitet »Đuro Salaj«, Beograd, 1973.

Kao program za svoju predstavu *Kad bi ajkule bile ljudi* Teatar poezije i Rad-